

osvještavanju (temeljenom ponovo na strahu) potrošačkog društva, pre-raspodjeli moći i kapitala, dok su alternativni pokreti, znanstvene studije i izdvajanja za zaštitu korisni, ali apsolutno nedovoljni. Naravno, sadašnji tokovi moći, financija i tehnologija u potpunosti prožimaju i naše društvo, pa u tim uvjetima ne možemo očekivati revolucionarnu promjenu ponašanja i ekološke svijesti.

Ipak smatram da svi zajedno trebamo pristupiti osvještavanju ljudi i konkretnim akcijama, ali ta nastojanja trebala bi biti bez zavaravanja i prilagođena trenutku (što znači i direktna intervencija i provokacija i meditacija). Ako ništa od toga »ne upali«, ipak nam ostaje — NADA.

Roman Danko

Ivan Cifrić, Benjamin Čulig:

EKOLOŠKA SVIJEST MLADIH

CDD i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 1987.

Pred nama se nalazi studija rađena u Zavodu za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu pod rukovodstvom Dr. Ivana Cifrića a koja se odnosi na aktualan problem ekološke svijesti. Ova studija predstavlja teorijski okvir u koji se ovaj aktualni problem može smjestiti. Rezultati su dobiveni anketom sprovedenom na uzorku od 500 zagrebačkih studenata i srednjoškolaca (250 studenata i 250 srednjoškolaca) i to tako da su na oba nivoa zastupljene u podjednakom obimu oblasti: obrazovanje, medicina, strojarstvo, tehnologija i poljoprivredno-prehrambena oblast. Os-

novni problemi koji se ispituju su: percepcija zagađivanja i ugrožavanja prirode i čovjekove okoline, percepcija problema rasta u suvremenom društvu, percepcija o osirovinama i energiji a posebno o korištenju atomske energije, percepcija uloge tehnike i znanosti u rješavanju ekoloških problema, percepcija osnovnih vrijednosti karakterističnih za industrijsko i onih karakterističnih za postindustrijsko društvo, percepcija uloge »subjektivnih snaga« u rješavanju ekoloških problema i generalni odnos prema prirodi i zaštiti okoline.

Ova područja ispitivanja dobivena su u stvari kao izvedena iz osnovnih dimenzija ekološke svijesti koja je i glavni predmet ispitivanja. No kao i svaki apstraktni teorijski konstrukt tako je i »ekološka svijest« teško dohvatljiva našim empirijskim instrumentima. Pod ekološkom sviješću se podrazumijevaju »... predodžbe, načini ponašanja, motivi i djelovanja, želje i očekivanja, koje se odnose na čovjekovu prirodnu okolinu.« (H. J. Fietkau: Vom Umweltbeweu tsein zur Umweltpartei, Berlin, 1979, str. 32 rukopisa). Nakon opsežnog teorijskog razmatranja fenomena ekološke svijesti u suvremenosti daju se neke bitne dimenzije koje konstituiraju ekološku svijest a to su: spoznaja o ograničenosti prirode čiji je čovjek također dio, svijest o nužnosti dokidanja dominacije čovjeka nad prirodom kao takvom i uspostavljanja ravnoteže između prirodnih sistema i socijalnih, svijest o postojanju ekološke krize ali i o njenoj društvenoj uvjetovanosti, svijest o tome da ekološka kriza ima globalni karakter i da se povećava, svijest o tome da se ekološka kriza može riješiti samo civilizacijskim promjenama i da za to moraju postojati društvene snage koje to mogu ostvariti. (vidi str. 36)

Iz ovih dimenzija prelazi se na konstruiranje instrumenata za njihovo mjerenje, gdje su autori pošli od dosadašnjih istraživanja provedenih na tom području.

U drugom dijelu studije daje se pregled osnovnih rezultata studije. Osnovna struktura prezentacije rezultata u tom dijelu sastoji se u tome da se daje najprije distribucija odgovora na postavljena pitanja, čime se dobiva uvid u ukupnu rasprostranjenost pojedinih indikatora u neke od dimenzija ekološke svijesti. Tada se distribucija odgovora razbija po nezavisnim varijablama i to: spolu, studentj — učenici, članstvo u SK, djelatnost i vrsta naselja iz kojeg omladinac dolazi, te zanimanje oca. Ono što nam ovi rezultati pokazuju je da postoji široka svijest o ekološkim problemima kao prezentnim i isto tako da većina omladinaca smatra da je to jedan od najurgentnijih problema sa kojim se suvremeni svijet suočava. 90% omladinaca smatra da je zagađivanje prirode kod nas veliki problem a 93% da se ono zabrinjavajuće povećava u svijetu. Ovako visoko slaganje pokazuje da i kasnije ukrštanje sa nezavisnim varijablama ne daje bitne razlike po grupama.

Iz svih daljnjih rezultata proizlazi da su omladinci i te kako svjesni važnosti ekološke problematike. Ovdje ću spomenuti samo još neke interesantne rezultate. Dok, na primjer, politički forumi oprezno raspravljaju i prilaze ekološkim pokretima 97.2% omladinaca podržava one koji se bave zaštitom čovjekove okoline. Iako i sami autori napominju da je pitanje formulirano tako da se precizno ne može odgovoriti koga zapravo omladinci podržavaju, potrebno je to pitanje spojiti sa odgovorom na pitanje koliko koji društveni faktori mogu pridonijeti rješavanju ekoloških

problema. Tu se najveći dio omladinaca opredjeljuje za inicijative građana (77.4%), organizacije udruženog rada (76%), a onda organe vlasti (75.8%) i Savez socijalističke omladine (75.4%). Na dnu se nalazi crkva (41.8%). Prema tome samostalna inicijativa građana kotira najviše. Dakle, smatra se da je važna akcija jednog dijela formalnog društvenog sistema, ali isto tako da ništa manje važna nije ni samostalna akcija građana.

Drugo područje na koje valja obratiti pažnju je stav prema korištenju atomske energije. Tu imamo znatnu dominaciju negativnih stavova, iako autori upozoravaju da je samo istraživanje vršeno u postčernobilskom razdoblju što je sigurno imalo uticaja na rezultate. 76.4% omladinaca se protivi izgradnji nuklearnih elektrana u Jugoslaviji, 78.9% smatra da se opasnost od nesreća u atomskim centralama povećava, a 87.6% da je atomski otpad isuviše veliki rizik za ljude i okolinu. Može se zamijetiti da su učenici blago ali sistematski veći »protivnici« nuklearni nego studenti, žene su više protivnici nego muškarci, članovi SKJ više nego nečlanovi, a medicinari su najintenzivniji protivnici (njih 88.9%), dok su strojarji relativno najmanje protivnici (njih 63.2%).

Daljnja interesantna dimenzija je odlučivanje u dilemi da li ići na ulaganja u tehnologije koja osiguravaju radna mjesta, ali zagađuju, ili ići na zaštitu okoline i po cijenu radnih mjesta. 50.7% opredjeljuje za ovu drugu alternativu. 31.7% je neodlučno a samo 17.6% omladinaca daje prednosti stvaranju radnih mjesta na račun zaštite okoline.

Treći dio: studija daje komparaciju dobivenih rezultata sa nekim istraživanjima u zapadnim zemljama.

Naravno, to nisu direktne komparacije jer se u ovim drugim istraživanjima radilo o istraživanju reprezentativnih uzoraka čitave populacije, a ovdje samo o omladinskoj populaciji Zagreba. No ipak, rezultati su indikativni jer pokazuju da se naši rezultati potpuno »uklapaju« u one dobivene u svijetu. Drugim riječima može se zaključiti da intenzitet osjećanja ekološke problematike nije ništa manje intenzivan kod nas nego u promatranim zemljama. Moglo bi se na primjer očekivati da će se u dilemi da li je značajniji za rješavanje ekoloških problema brži znanstveno-tehnički napredak ili promjena društvenih odnosa, naši omladinci razlikovati od reprezentativnih uzoraka omladine Zapadnih zemalja. No, za promjenu društvenih odnosa kao najvažniju opredjeljuje se 66% Amerikanaca, 59% Britanaca, 54% mladih Zagrepčana i 43% Nijemaca.

Dok se u ova dva dijela rada radilo o odvojenim dimenzijama — stavovima ekološke svijesti, u četvrtom dijelu studije upotrebljava se komponentna analiza da bi se dobila osnovna tipologija ekološke svijesti. U ovom dijelu najinteresantniji su rezultati hijerarhijske analize koja je u konačnici izdvojila tri faktora drugog reda koji mogu biti interpretirani kao tri osnovna tipa ekološke svijesti. To su, prema autorima: 1. DRUŠTVENO NEFUNDIRANI EKOLOŠKI KONCEPT koji se opisuje na slijedeći način: »U ovom faktoru sakupili su se svi značajni fenomeni koji su ispitanicima bili predloženi, odnosno dani na ocjenu u upotrebljenom instrumentu, koji se odnose na osnovne ekološke parametre u vezi s prirodnim okolišem. Ono što ovdje najviše upada u oči jest činjenica da ispitanici koji uočavaju ekološke fenomene, mogli bismo reći relativno pre-

cizno, ne povezuju te probleme sa socijalnim kontekstom. S tog stanovišta smatrat ćemo da ovi ispitanici nemaju razvijenu ekološku svijest o stvarnoj pozadini problema koji su u odnosu čovjek-priroda evidentni. Oni zapravo **uočavaju simptome ali ne i uzroke**« (str. 233—234 IV dijela jela).

2. Drugi tip autori nazivaju »PRO-TEHNIČKI KONCEPT NASUPROT GRANICA RASTA«. »Dok se u konceptu koji uz pomoć tehnike teži realizaciji blagostanja ekološka problematika zapravo i ne tretira direktno, u konceptu ekološke ravnoteže ista problematika spominje se samo na općenitom nivou, dakle ne ulazi se u problematiku ekološke fenomenologije. Ovaj potonji koncept podrazumijeva prije svojevrsne granice rasta, nego li realitet zagađenog okoliša.

Činjenica da se ova dva koncepta javljaju u jednoj dimenziji II reda ukazuje na svojevrsnu potencijalnu konfrontaciju ispitanika koji se zalažu za pripadne koncepte na akcijskom planu. Drugim riječima, pretpostavlja se da se oni pojedinci koji pokušavaju realizirati neki koncept na planu društvene zbilje, nužno konfrontiraju sa upravo onim pojedincima protiv čijih su se uvjerenja eksplisitno deklarirali.« (str. 235)

2. TEHNOLOŠKO-EKOLOŠKI PESIMIZAM NASUPROT ETNO-TEHNOLOŠKOM OPTIMIZMU. »... u ovom faktoru (se) radi o ispitanicima koji u prosjeku zanemaruju značaj ekološke problematike na račun korenitih društvenih promjena... ako možemo kontrolirati tehniku, pustimo je da se razvija imanentnim smjerom; neovisno od toga možemo mijenjati društvene odnose.« (str. 235—236).

Nakon ovoga slijede zaključci i pri-
lozi.

U zaključku naše analize možemo reći da imamo pred sobom istraživa-nje koje je jednom aktuelnom društvenom fenomenu prišlo sa svom znanstvenom rigoroznošću. Tako se na induktivan način od pojedinih dimenzija i njihovog ispitivanja došlo do određene tipologije ekološke svijesti. Istraživanjem su obuhvaćeni neki od najaktualnijih problema (potencijalna podrška raznim ekološkim pokretima, stav prema daljnjoj izgradnji atomskih centrala), ali se istovremeno rigorozno inzistira na izgradnji teorijskih koncepata. Ono što predlažemo za daljnju analizu je povezivanje pojedinih tipova ekološke svijesti sa pojedinim socijalnim grupama.

U svakom slučaju ovdje imamo vrijedan znanstveni rad o relevantnim problemima koji zaslužuje da bude šire dostupan javnosti.

Duško Sekulić

(Zbornik radova — pripremio Ivan Cifrić)

DRUŠTVO I EKOLOŠKA KRIZA

Sociološko društvo Hrvatske, Zagreb 1988, 233 str.

Davne 1854. vlada u Washingtonu predložila je indijanskom poglavici Seattleu da proda veliki dio indijanske zemlje u zamjenu za »toplinu« rezervata i određen dolarski iznos. Odgovor je bio slijedeći:

»Ta sjajna voda što teče brzacima i rijekama nije samo voda već i krv naših predaka. Ako vam prodamo zemlju morate se sjetiti da je to sveto i morate učiti vašu djecu da je to sveto i da svaki odraz u bistroj vodi jezera priča događaje i sjećanja moga

naroda. Žubor vode glas je oca moga oca . . . Rijeke su naša braća, one nam utažuju žeđ. Rijeke nose naše kanue i hrane našu djecu. Ako vam prodamo našu zemlju morate se sjetiti i učiti vašu djecu da su rijeke naša braća, i vaša, i morate od sada dati rijekama dobrotu kakvu biste pružili svakome bratu . . . Zrak je skupocjen za crvenog čovjeka jer sve živo dijeli jednaki dah — životinja, drvo, čovjek. Bijeli čovjek ne izgleda kao da opaža zrak koji diše. Kao čovjek koji umire mnogo dana on je otupio na smrad . . . Vjetar što je mojem djedu dao prvi dah također će prihvatiti i njegov posljednji uzdah . . . Morate naučiti svoju djecu da je tlo pod njihovim stopama pepeo njihovih djedova . . . Ako čovjek pljuje na tlo pljuje na sebe samoga . . .«

Bliže 1986. (132 godine poslije Seattlea) — požar na obali Rajne. Gigant, drugi po veličini u Švicarskoj, »Sandoz« ispušta 820 tona insekticida i 20 tona fungicida (ukupno 1,9 tona žive te 312 tona drugih toksičnih tvari). Trideset tona otrovnih kemikalija nošeno je strujom Rajne. Oblak sumpornih para sa mirisom »Eau de trula jaja« blago je inhalirao građane Basela i pokrajine . . . pedeset metara dug toksičan trag putovao je desetak dana granicom Francuske i Zapadne Njemačke, u Nizozemsku da bi svoj smrtonosan put završio u Sjevernom moru.

Rezime:

— Na obalama je ulovljeno više od 440 tona mrtvih jegulja, zajedno sa pastrvama, bjelicama i štukama

— Zagađene su podzemne vode i voda za piće u dužini od 250 km a Rajna je, sjeverno od švicarske granice, postala prijemnik otpadnih tvari te se potpuno izmijenila njezina biološka struktura